

Primorji z laškim jezikom na vso moč, tako, da je slovenski šolarček hitro imel osla na hrbtu, če se je le predrznil v šoli kako domačo besedo spregovoriti. — Slovenska narodnost naša bila jim je namreč grd madež, a mi Slovenci bili smo tako kratkovidni, da smo še za dobroto držali, ko so nas tega madeža kakor kake nesnage ali kakega družega izvirnega greha čistili, nas neprenehoma z nemščino ali laščino oblivali ter nas iz zaničevanih Slovencev v izvoljene otroke nemške ali laške kulture preobračali. — Istina, da so se nekteri rojaki naši po tem potu do visoke omike, veljave i blagostanja dokopali, ali to so bili le posamezni i še ti-le potem, če so naprej študirali. Narod slovenski sploh pa ni mogel po tem sila težavnem i nenaravnem potu do omike i veljave dospeti. Kot Slovenec ni hotel i ni smel nič biti, kot Nemec i Lah pa ni mogel nič biti, kajti po berglah tujega jezika narod slovenski v svojej splošnosti ni mogel i ne bode nikdar mogel Nemcev i Talijanov dohajati, ki po krepkih nogah svojega narodnega jezika urno do vedno više omike, veljave i blagostanja koračijo. — Kako vprašam: hoče naš narod po takem naprej? po tuje ne more, po svoje ne sme!

Glejte, to so žalostni nasledki zaničevanja slovenščine i iskanja veljave v tujem nemškem ali laškem jeziku. To povejte tistim, kateri pravijo: čemu ta pravda zavoljo jezika? to so vse prazne: neumne reči! — Bratje Slovenci! To niso prazne, ampak silno važne i neizrečeno imenitne reči. Le ozrite se okoli po omikanem svetu! pogledajte na Francosko, Angleško, Nemško! Tudi tam si sicer mnogi veljavo množé s pomočjo tujih jezikov bodi-si zarad više omike ali djanske potrebe, če imajo s tujci posla; toda vsi ti narodi si najprej za veljavo i omiko svojega narodnega jezika skrbé, oni se trudijo najbolj za dober, tečen i okusen vsakdanji kruh svojega jezika i potem še le si posamezni za priboljšek skrbé tudi za sladkarije tujega jezika. In glejte, ker niso Nemci, Talijani i drugi izobraženi narodi zarad tujih jezikov svojega zanemarjali, ampak si najprej i najbolj s pomočjo svojega domačega, narodnega jezika omiko i veljavo množili, so se vže tako visoko povzdignili i vsled tega vže tako prevzetni postali, da hočejo največo čast i veljavo ne le v svoji domačiji, ampak tudi v našej slovenskej deželi imeti, če prav besedice slovenski ne znajo. Vsled tega se vže od nekdanj tako obnašajo, ko da so le oni ustvarjeni za gospodovanje, tužni Slovenec pa le za hlapčevanje i plačevanje. Jaz sicer ne tajim resnice starega pregovora: „kolikor jezikov znaš, toliko ljudi veljaš“; resnično je, da si posamezni človek veljavo pomnoži, če se več tujih jezikov nauči; ali ravno tako resnično je, da si narod, naj si z učenjem tujih jezikov še toliko veljavo množi, ako si najprej za narodne šole, za veljavo i omiko svojega narodnega jezika ne skrbi, z učenjem tujih jezikov vendar-le veljave ne pomnoži, temveč ravno s tem kot narod ob vso veljavo pride, da se na zadnje še sramuje v svojem narodnem jeziku govoriti, da ne bi svetu pokazal, da je ud tega zaničevanega rodú.

Glejte Slovenci! tako globoko pade narod, ki si najprej v veljavi svojega jezika časti i veljave ne išče. Ozrite se na naše brate — primorske Slované. Obče je znano, da se na vsem svetu malo boljših mornarjev nahaja, kakor so ti slovanski bratje naši, ki stanujejo od Trsta po vsem Primorji tje do daljne Črne gore. Ali ker so tudi oni nam enako narodnost svojo zanemarjali i si le v italijanščini čast i veljavo iskali, morajo tudi oni le tužno hlapčevati i robovati, a gospodstvo na suhem i na morji Talijanom i Nemcem prepuščati.

Ne dá se tajiti, da narodu našemu Nemec s svojo nemščino kaj lep frak i svitel, visok cilinder ponuja, Talijan mu s svojo talijanščino kaput i kaj lepe pantalone podaja i marsikak Slovenec s tujo omiko vse to i še veliko več doseže; toda kaj smo si Slovenci s tem boljši, ko more tužni naš narod pri vsem tem kot narod vendar le čedalje revneje životariti, hirati i umirati, ako mu najprej za zdravo, tečno hrano narodnega jezika ne skrbimo, ako mu najprej slovenskih šol ne napravimo.

Resnice te smo Slovenci vže zdavnej prepričani. Vsled tega je vže več ko 20 let, kar se vedno za to potezamo, da bi imeli mi v svojej slovenski deželi slovenske šole, ravno tako kakor imajo Nemci nemške, Lah laške. Nehala je 1848. leta desetina i tlaka grajščakom i vsem velikim posestnikom, da se je osebnej svobodi zadostilo; odpraviti se mora v sedanjem času — i sicer brez odkupila — desetina i tlaka velikim narodom, ker to kategorično zahteva narodna svoboda ne le za Magjare, ampak za vse Nenemce avstrijske. Slovenci, kakor vsi drugi mali avstrijski narodi, ki smo za državno samostojnost sami za-se preslabi, ljubimo i potrebujemo Avstrijo, da nas varuje i brani, da nas Germanija ali Italija ne pohrusta, i da bi se v njenem zavetji vspešno razvijati i napredovati mogli, ne pa, da bi nam Avstrija sama po življenji stregla. Avstrija naša ne bo srečna, mirna i zadovoljna, dokler ne bo Slovincu slovenska, kakor Nemcu nemška, Magjaru magjarska. — Istina, da naš slovenski narod ni sila velik, toda kdor se slovenskega jezika temeljito nauči, prejde lahko ž njim vže sedaj ne samo Hrvaško i Srbsko tje do Belega grada, nego ves ogromni slovanski svet. — Pa vendar nismo celó nič zoper to, da se v naših glavnih i srednjih šolah o pravem času tudi drugi jeziki učé, mi tirjamo le, da morajo naše učilnice najprvo slovenske biti, saj je še Bog, kakor pravi naš pregovor, najprej sam sebi brado ustvaril. (Dal. prih.)

Etimologična in pravno-zgodovinska črtica.

Župan.

Spisal Davorin Trstenjak. *)

Že enkrat sem imé župan v „Novicah“ razlagal in postavil za razlago imena sansk. koreniko: gup, urere, calafacere, zato srbski: župa, terra aprica, soniges Land, župan, calidus, apricus; in trdil sem, da bi utegnil župan biti „possessor terrae apricae.“

In še sedaj ostanem pri koreniki gup — žup, urere, samo da v besedi župa iščem izvirnišega pomena. Vuk tolmači župa tudi po: domestici, Hausgenossen, „ta čovjek ima mnogo župe u kući“ — in župa je Srbinu tudi toliko kot: vojska, čeljad. Središče kuče, hiše pa je: ognjišče; tam se je čuval hišni in darivni ogenj, okoli ognjišča so se zbiral domačini, zato še v staroslovenščini najdemo: ogništānin, primatum unus, in: ogništa, mancipium, človek privezan na ognjišče, kateri ni smel na prosto polje — v vojsko.

Župa je toraj mesto v hiši, kjer je bilo župno, kjer je župelo, gorelo — ognjišče, in glavar župe, ognjišča se je velel: župan, ognjiščan.

Staroslovanske glavarje nahajamo v trojni stopinji. Prokop že piše: „Principes hi populi habent nullos praeter Supanos senes“, Henrik Latvijčan pa župan tolmači z: „seniores et majores natu“. Glavarji

*) Naj služi črtica ta za odgovor gosp. profesorju Franku Sasineku, učenemu slovaškemu zgodovinoslovcu na njegovo pismo vprašanje dne 10. maja l. l.

so se pri Slovanih toraj veleli staroste, starešini, in so bili najstariši členi rodbine. Z dostojanstvom glavarstva pa je tudi bila zvezana čast vojvode in kneza (mašnika, duhovna), kar je Bulgarin tako lepo dokazal („Russland übersetzt von Brackel“ I. str. 285).

Knez, duhovnik pa je bedel nad darivnim kome-
nom — ognjiščem — nad župo; zato ime župa v
pomeni: duhovnija (parochia), župnik duhovnik,
plebán, farnešter, glavar onih, kateri se zbirajo okoli
ognjišča — darivnega ognja — župe.

Iz pomena: ogenj, ognjišče so toraj nastali
pomeni: domestici, Hausgenossen, vojska, čeljad,
župljan, in pomen glavarja, kneza, duhovnika
— vojvode: župan, ker župan je zapovedoval za
vse svoje, kateri so bili okoli njegovega ognjišča, in
tudi daroval za-nje, in nje vodil na vojsko.

Iz korenike gup — žup urere, calefacere, co-
quere itd. se tudi prav naravno daja izpeljevati rusko-
poljski: župa, salisfodina, mesto, v katerem so sol
župili — varili; župelišče, sepulcrum, mesto, na
kterem so mrtve sežigali, župelec, scarabaeus,
menda po žareči, ognjeni barvi, primeri: Leucht-
käfer, Glühwurm itd.

Župnice, župnjaki se tudi velijo travniki
kraj hoste ležeči, bodi-si da so bile lastine županove;
resničniše in verjetniše pa, ker so na takih travnikih
darivni ogenj užigali in mrtve sežigali. Takošni trav-
niki imenovani: župnjaki so v moji rojstni vesi ime-
novani: Kralovci; in nad travniki hosta z imenom:
gomila, in res še sedaj se v njej vidijo grobne go-

mile (mogile) kakor tudi v bližnji vesi imenovani Žu-
petinci.

Analogične vzore nahajamo tudi pri starodavnih
Indih, kjer sâbha pomeni luč, ogenj (primeri slov.
Sobot, ime gore na Štorskem in Šleškem, kjer se nahajajo
spominki solnčnega častja) in sâbhja, focus, prosapia,
ognjišče, rodbina. K tej besedi so postavili Müller,
Kuhn in Benfey ime staro-škandinavske boginje:
Sif, žene Torove, ki je po takem bila boginja ognja,
ognjišča, zato v Eddi stoji, da ima „swardfestr“,
to je zlate vlasi. Jaz še primerjam staroškandinavsko
Sifi, Verwandter, sifiar, Freundschaft, sifjadr, ver-
wandt, in pritrjujem Mülleru, kateri iz sâbha, sâbhja
tudi izpeljuje nemško: Sippe, Sippschaft, in še pri-
denem gotinsko: siponeis, discipulus.

Tako tedaj tudi pri teh arjanskih narodih so po-
meni za domačine žlahto, rodbine vzeti iz po-
menov ognja in ognjišča.

S slov. župa, župan je sorodno staropruski su-
ponê, litevsko: župonê, materfamilias, in da je
župan starodavna slovanska beseda, potrjuje stara li-
stina iz leta 1081., v kateri se govori o glavarjih mi-
šenskih Slovanov tako: „seniores villarum, quos lin-
gua sua vocant Supanos“ (glej: Marker „das Burggra-
fenthum“. Meissen str. 133.)

Župa, župan, suponê, župonê imajo toraj
različne korenike od besed: sâbha, sabhja, Sif,
sifi, Sippe, siponeis, ali pomenijo izvirno eno: ognji-
ščan, ognjiščanin.

Rusko-Puškinovih Petero

v slovenskim jeziku svobodno petih po Ivanu Koseskim.

V. Car Saltan in knez Gvidon.

Pravlica.

(Dalje.)

K temu koj labud pristavi:

„Razodeni kaj te davi,
Najde se, zna biti, moč,
De pomaga mem gredoč“.

Knez načerta kakor sledi:

Morje nepokojno, vedi,
Hruje, tuli, vrè, kipí,
Kviško val na val derví.
Čez obrežje tak se zverne,
Daleko de vse zagerne,
Bran ne vstavi ga nikak,
Jezero je niže tlak.
Hipno kakor blisk oblakov
Tri in trideset junakov,
Svitlih bolj ko paden sneg,
Plane von na suhi breg;
Vsi ko sonca žar blešeči,
Bistri, mladi, lic rudeči,
Clo gotovi v bojni spor,
Vodja jim je Černomor.
Hotel viteze bi take
Za prijazne mi vojšake,
Moj bi bil vesolni svet,
Ja med perve kneze štet“.

Koj labud na to mu reče:

„Ta malenkost zdaj te peče?
Pripovedba vsa je res,
Mervice ni zmote vmes.
Tuga tvoja pak je prazna,
Meni moč je dana razna,
Viteze leté ti v dom
Dnes ta dan poslala bom.

Vsi so bratje meni pristni,
Serčno vdani, zmir koristni,
Želje moje vodba vsim,
To storijo kar želím.
Tak tedaj umirjen bodi,
Ter domú veselo hodi,
Unkraj praga komaj boš,
Te pozdravi cela množ.

Knez Gvidon je potolažen,
Sercu v mirnim upa blažen,
Noviga poguma vnet,
Verne se v poslopje spet.
Na predmete v morju razne
On očesa vpira pazne,
Vedel rad bi vsako reč,
Bodi manjši, bodi več.
Glej! se vmah poveršje strese,
Dvigajo valovja vse se,
Slap na slap, vihari beg,
Brizga pene v stermin breg.
Hipno kakor blisk oblakov,
Tri in trideset junakov,
Jekla svitlih, sonca žar,
Na obrežje plane kar.
Dva po dva, vsi velikani,
Belolasi, obri zvani,
Stopajo naprej ko v bor,
Vodnik jim je Černomor.
Možko spredej ta primaha,
Brez ponosa, zdetja, straha,
Ravne mere gré naprej,
Blizo vrat je mestnih zdej.

Pripovedbo tak opravi,
Nikdo ji besed ne vstavi,
Car Saltan se čudi zlo,
Ne razumši kaj je to.
Knez Gvidon jezí se grozno,
Sede urno — skor prepozno —
Dragi tetki bliz očes,
In jo piči zdaj zares:
V levo jo okó zadene,
Ojstro tak, de ta počene,
Vivši se togot in zla,
Piški slično koj na tla,
Aj! — in slepa na očesu
Trepeta na vsim telesu,
Vse na noge plane kar,
Lovi, davi, vpije car.
Tode muha — — kdo jo vjame?
Ferk skoz okno! — ter jih same
Tetki v strežbo zapustí,
Knez domá otet šedí.

In ob morju zopet hodi,
V mislih to in uno sodi,
Po valovju brez zamud
Se približa mu labud.
„Zdravstvuj knez ti moj prekrasen,
Kaj si čmern in clo bezglasen?
Le odkrito mi povej!“
Tak labud mu reče zdej.

Knez v odgovor dá mu tako:
„Zelja v čut me zbada jako,
Vlastnik biti nekiga
Redke cene čudeža“.